

Vergaderjaar 2020–2021

35 420

Noodpakket banen en economie

O

VERSLAG VAN EEN SCHRIFTELIJK OVERLEG

Vastgesteld 23 september 2020

De leden van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat / Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit¹ hebben kennisgenomen van de brief² inzake steun aan individuele bedrijven, die de Minister van Economische Zaken met de Minister van Financiën op 17 juni 2020 naar de Kamer heeft gestuurd. De leden van de fractie van **Forum voor Democratie** en van de **Fractie-Otten** hebben naar aanleiding hiervan op 2 juli 2020 een brief gestuurd aan de Minister van Economische Zaken en Klimaat. De vragen van de fractie van Forum voor Democratie heeft de Minister beantwoord op 3 juli 2020³. Op 21 september 2020 heeft hij gereageerd op de vragen van de Fractie-Otten.

De commissie brengt bijgaand verslag uit van het gevoerde schriftelijk overleg.

De griffier van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat/
Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit,
De Boer

¹ Samenstelling:

Koffeman (PvdD), Faber-van de Klashorst (PVV), Van Strien (PVV), Gerkens (SP), Atsma (CDA), N.J.J. van Kesteren (CDA) (*voorzitter*), Pijlman (D66), Schalk (SGP), Klip-Martin (VVD), Van Rooijen (50PLUS), Van Ballekom (VVD), De Blécourt-Wouterse (VVD), Crone (PvdA), Dessing (FVD), Gerbrandy (OSF), Van Gurp (GL), Huizinga-Heringa (CU), Kluit (GL), van der Linden (FVD) (*ondervoorzitter*), Meijer (VVD), Otten (Fractie-Otten), Van Pareren (FVD), Prins-Modderaar (CDA), Recourt (PvdA), Vendrik (GL), Van der Voort (D66)

² *Kamerstukken I*, 2019–2020, 35 420, I, blz. 3.

³ *Kamerstukken I*, 2019–2020, 35 420, K

BRIEF VAN DE VOORZITTER VAN DE VASTE COMMISSIE VOOR ECONOMISCHE ZAKEN EN KLIMAAT/LANDBOUW, NATUUR EN VOEDSELKWALITEIT

Aan de Minister van Economische Zaken en Klimaat

Den Haag, 2 juli 2020

De leden van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat / Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit hebben met belangstelling kennisgenomen van uw brief⁴ inzake steun aan individuele bedrijven, die u samen met de Minister van Financiën op 17 juni 2020 naar de Kamer heeft gestuurd. De leden van de fractie van **Forum voor Democratie** en van de **Fractie-Otten** hebben naar aanleiding hiervan een aantal vragen en opmerkingen.

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van Forum voor Democratie

In uw brief over steun aan individuele bedrijven staat onder het kopje «aanvullende voorwaarden bij steunverlening»: «Bovendien zal van bedrijven expliciet verwacht worden zich [...] te voegen naar het in Nederland gangbare Rijnlandse model, waarin (...)».⁵

Het is de leden van de fractie van Forum voor Democratie bekend dat de term «Rijnlands model» is bedacht door de heer Michel Albert, een Franse carrière-ambtenaar die het in 1978 bracht tot directeur van het Franse Centraal Planbureau, een functie die hij drie jaar later weer moest opgeven. Deze leden herinneren zich dat toen, in 1981, de nieuwe Franse president François Mitterrand het socialisme in praktijk wilde brengen en begon met het nationaliseren van allerlei bedrijven. In dat kader werd de heer Albert in 1982 benoemd tot president-directeur-generaal van Assurances Générales de France (AGF), een onderneming die destijds voor 72 procent in handen was van de Franse overheid. Hij vervulde die functie tot 1994. Hij muntte de term «Rijnlands model» in zijn in 1991 verschenen boek *Capitalisme contre Capitalisme*.

Het beleid van president Mitterrand was desastreus voor de Franse economie en de Franse munt en is door hemzelf goeddeels teruggedraaid. Voor zover de leden van de fractie van Forum voor Democratie het begrijpen was het «Rijnlandse model» vooral een – nooit uitgevoerd – plan om de structurele mankementen in de Franse economie aan te pakken. Bewonderend werd gesproken over de «Rijnlandse» manier waarop de Japanse economie functioneerde alsook over het houden van grote aandelenbelangen door Duitse banken in Duitse ondernemingen, een manier van doen waar men in Duitsland van teruggekomen is.

Het is de leden van de fractie van Forum voor Democratie niet bekend wanneer dit in 1991 bedachte Rijnlandse Model in Nederland gangbaar is geworden. Dat moet na 1991 zijn geweest. Kunt u aangeven sinds welke datum het Rijnlandse Model in Nederland gangbaar is geworden? Kunt u aangeven of het regeringsbeleid is geweest om dit model gangbaar te maken? Zo nee, waarom niet? En wie is dan wel de drijvende kracht geweest achter de invoering van het Rijnlandse model? Is dat een bewuste navolging geweest van de verreikende adviezen van de heer Albert die in Frankrijk niet zijn overgenomen?

⁴ *Kamerstukken I*, 2019–2020, 35 420, I, blz. 3.

⁵ *Ibidem*, blz. 11.

Dat het Rijnlandse model zich zou onderscheiden door een beleid gericht op de lange termijn, achten de leden van de fractie van Forum voor Democratie onjuist. Al ver vóór 1991 waren er ondernemingen die zich richten op de lange termijn. Zij mogen verwijzen naar de in 1602 opgerichte Verenigde Oost-Indische Compagnie, maar ook naar ondernemingen als Hoogovens of KLM.

Kunt u specificeren aan welke criteria ondernemingen moeten voldoen om zich te voegen naar het Rijnlandse model? Zijn die criteria meetbaar? Zo ja, hoe zal u deze meten? Kunt u aangeven welke voordelen Nederlandse ondernemingen hebben gerealiseerd sinds dit Rijnlandse model in Nederland gangbaar is geworden? Indien de voorgaande vragen niet concreet beantwoord kunnen worden, bent u dan bereid de verwijzing naar het Rijnlandse model te laten vervallen uit de aanvullende voorwaarden voor steun aan individuele bedrijven die getroffen worden door de coronacrisis, zo vragen de fractieleden van Forum voor Democratie.

Vragen en opmerkingen van de leden van de Fractie-Otten

Kloppen de berichten die onlangs in de financiële pers verschenen dat de regering voor de beoordeling van steun aan individuele bedrijven de investeringsbank Lazard heeft ingehuurd? Zie bijvoorbeeld het artikel: «Overheid overweegt staatssteun aan HEMA» uit het FD van 5 juni 2020.

De leden van de Fractie-Otten vragen u waarom er door u is gekozen voor Lazard nu in het onderzoek naar de nationalisering van ABN AMRO door de Parlementaire Enquêtecommissie Financieel Stelsel naar boven is gekomen dat juist Lazard ernstige fouten heeft gemaakt bij de werkzaamheden rondom de waardering van ABN AMRO (onder andere het over het hoofd zien van een belangrijke consortium overeenkomst (Z-share) bij de waardebeoordeling van ABN AMRO, waardoor meer dan 2,3 miljard euro te veel werd betaald door de Nederlandse overheid voor ABN AMRO, volgens de conclusie in het eindrapport van de Parlementaire Enquête Financieel Stelsel dat is uitgebracht op 11 april 2012⁶)?

Waarom heeft u nu wederom gekozen om Lazard in te schakelen bij de beoordeling van individuele gevallen van staatssteun nu Lazard in het verleden er blijk van heeft gegeven de Nederlandse staat niet adequaat te kunnen adviseren met significante miljarden schade voor de Nederlandse belastingbetaler tot gevolg, volgens de Parlementaire Enquêtecommissie Financieel Stelsel?

Verder vragen de leden van de Fractie-Otten u of er een tenderprocedure en/of Europees aanbestedingstraject door u is gevolgd voor het inschakelen van Lazard in 2020. Zo ja, welke criteria werden daarbij gehanteerd, hoeveel bedrijven waren hiervoor uitgenodigd en hoe is de uiteindelijke selectie tot stand gekomen? Zo nee, waarom niet?

Hoeveel kosten zijn er in totaal maximaal gemoeid verband houdende met de inschakeling van adviseurs rondom het noodpakket en de steun aan individuele bedrijven (inclusief alle mogelijke toekomstige resultaatsafhankelijke fee-betalingen)?

Zijn er sinds 1 maart 2020 nog andere adviseurs door het Ministerie van EZK (al dan niet gezamenlijk met het Ministerie van Financiën) ingehuurd verband houdende met de noodfaciliteiten aan individuele bedrijven? Zo

⁶ *Kamerstukken II*, 2011–2012, 31 980, nr. 60, o.a. op pagina 159

ja, welke adviseurs betreft dit en welke kosten zijn hier mee gemoeid (graag de informatie uitgesplitst per adviseur)?

Klopt het dat het Ministerie van EZK ook actief betrokken is geweest bij de mogelijke redding van het kwakkelende retailconcern HEMA? Zo ja, waaruit bestond deze betrokkenheid, welke adviseurs waren daarbij betrokken en wat kostte dit? Indien het antwoord op de vorige vraag bevestigend is, waarom bent u van mening dat het een overheidstaak is om zich te bemoeien met de gang van zaken bij een bedrijf dat al jaren veel te zwaar gefinancierd is door *private equity* partijen en in handen is van een de rijkste mensen van Nederland? Is dit een overheidstaak volgens u?

Ten slotte vragen de leden van de Fractie-Otten u welke adviseurs er door de regering zijn ingeschakeld bij het organiseren van de overheidssteun aan KLM. Welke kosten zijn hier mee gemoeid (nu en op termijn)?

De leden van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat / Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit zien uw reactie met belangstelling tegemoet en ontvangen deze graag uiterlijk maandag 6 juli 2020, 12:00 uur.

Een afschrift van deze brief zal worden verstuurd naar de Minister van Financiën.

Voorzitter van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat / Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit,
N.J.J. van Kesteren

**BRIEF VAN DE MINISTER VAN ECONOMISCHE ZAKEN EN
KLIMAAT**

Aan de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 21 september 2020

Hierbij bied ik u de antwoorden aan op de schriftelijke vragen van de leden van de fractie Otten, ingezonden op 2 juli 2020 met kenmerk 167131.01U, over de Kamerbrief inzake steun aan individuele bedrijven (Kamerstuk 35 420, nr. I, blz. 3).

De Minister van Economische Zaken en Klimaat,
E.D. Wiebes

Vragen en opmerkingen van de leden van de Fractie-Otten

1.

Kloppen de berichten die onlangs in de financiële pers verschenen dat de regering voor de beoordeling van steun aan individuele bedrijven de investeringsbank Lazard heeft ingehuurd? Zie bijvoorbeeld het artikel: «Overheid overweegt staatssteun aan HEMA» uit het FD van 5 juni 2020.

2.

De leden van de Fractie-Otten vragen u waarom er door u is gekozen voor Lazard nu in het onderzoek naar de nationalisering van ABN AMRO door de Parlementaire Enquêtecommissie Financieel Stelsel naar boven is gekomen dat juist Lazard ernstige fouten heeft gemaakt bij de werkzaamheden rondom de waardering van ABN AMRO (onder andere het over het hoofd zien van een belangrijke consortium overeenkomst (Z-share) bij de waardebeoordeling van ABN AMRO, waardoor meer dan 2,3 miljard euro te veel werd betaald door de Nederlandse overheid voor ABN AMRO, volgens de conclusie in het eindrapport van de Parlementaire Enquête Financieel Stelsel dat is uitgebracht op 11 april 2012)?

3.

Waarom heeft u nu wederom gekozen om Lazard in te schakelen bij de beoordeling van individuele gevallen van staatssteun nu Lazard in het verleden er blijk van heeft gegeven de Nederlandse staat niet adequaat te kunnen adviseren met significante miljarden schade voor de Nederlandse belastingbetaler tot gevolg, volgens de Parlementaire Enquêtecommissie Financieel Stelsel?

4.

Verder vragen de leden van de Fractie-Otten u of er een tenderprocedure en/of Europees aanbestedingstraject door u is gevolgd voor het inschakelen van Lazard in 2020. Zo ja, welke criteria werden daarbij gehanteerd, hoeveel bedrijven waren hiervoor uitgenodigd en hoe is de uiteindelijke selectie tot stand gekomen? Zo nee, waarom niet?

Antwoord vragen 1, 2, 3 en 4

Het klopt dat het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat ter voorbereiding van de casus HEMA de zakenbank Lazard heeft ingehuurd als financieel adviseur voor deze casus. Lazard is alleen voor de voorbereiding van deze specifieke casus ingehuurd. Voor Lazard is gekozen omwille van de specifieke expertise en ervaring met herstructureringen van bedrijven, inclusief in de retail sector, en vanwege de beschikbaarheid op zeer korte termijn. Belangrijk was dat er bij deze partij geen sprake was van een conflicterend belang. De geraamde en gemaakte kosten lagen onder het Europese drempelbedrag voor opdrachten voor het verlenen van diensten aan de centrale overheid waarvoor een Europese aanbesteding noodzakelijk is. Ook voor opdrachten beneden deze drempel kan het noodzakelijk zijn om bij een duidelijk grensoverschrijdend belang een passende mate van transparantie te betrachten. In onderhavig geval is daar geen nadere afweging in gemaakt of dat hier van toepassing is; omwille van spoedeisendheid – immers HEMA kon op korte termijn een financieel probleem krijgen – is gebruik gemaakt van de uitzonderingsmogelijkheid voor dwingende spoed om direct de opdracht te kunnen verlenen.

5.

Hoeveel kosten zijn er in totaal maximaal gemoeid verband houdende met de inschakeling van adviseurs rondom het noodpakket en de steun aan individuele bedrijven (inclusief alle mogelijke toekomstige resultaatsafhankelijke fee-betalingen)?

6.

Zijn er sinds 1 maart 2020 nog andere adviseurs door het Ministerie van EZK (al dan niet gezamenlijk met het Ministerie van Financiën) ingehuurd verband houdende met de noodfaciliteiten aan individuele bedrijven? Zo ja, welke adviseurs betreft dit en welke kosten zijn hier mee gemoeid (graag de informatie uitgesplitst per adviseur)?

Antwoord vragen 5 en 6

In samenwerking met het Ministerie van Financiën zijn twee advieskantoren betrokken die het Ministerie van Financiën en het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat adviseren bij werkzaamheden verband houdende met het afwegingskader voor steun aan individuele bedrijven dat op 1 mei jl. naar de Tweede Kamer is gestuurd⁷. Naar aanleiding van een uitvraag onder verschillende percelen van een bestaande (Europees aanbestede) raamovereenkomst zijn PwC/Strategy& en ABN AMRO ingehuurd. De tarieven die gehanteerd worden zijn ingekaderd door de bepalingen in de benoemde raamovereenkomst. Er is geen sprake van resultaatsafhankelijke fee-betalingen. Op dit moment is het niet mogelijk een inschatting te geven van de totale kosten die maximaal gemoeid zullen zijn door het betrekken van adviseurs bij steun aan individuele bedrijven. Onder meer omdat op dit moment nog onzeker is hoe de crisis zich verder ontvouwt, hoeveel bedrijven zich gaan melden en de mate waarin extern advies nodig zal zijn. Voor gemaakte kosten gerelateerd aan KLM verwijs ik u naar het antwoord op vraag 9.

7.

Klopt het dat het Ministerie van EZK ook actief betrokken is geweest bij de mogelijke redding van het kwakkelende retailconcern HEMA? Zo ja, waaruit bestond deze betrokkenheid, welke adviseurs waren daarbij betrokken en wat kostte dit?

Antwoord

Het ministerie heeft ter voorbereiding onderzocht of de Staat een rol zou moeten spelen bij de financieringsproblemen waar de HEMA voor stond. Daarbij is er zowel een analyse gemaakt van de problematiek, de politiek-maatschappelijke relevantie van het bedrijf en de mogelijke oplossingsrichtingen, waaronder een oplossing die in de markt tot stand zou kunnen komen. Als financieel adviseur was Lazard hierbij betrokken en als juridisch adviseur Houthoff. De gemaakte kosten waren € 50.000 exclusief btw voor Lazard en circa € 29.000 exclusief btw voor Houthoff. Voor de juridische advisering is gebruik gemaakt van een bestaande raamovereenkomst tussen de Staat (Ministerie van EZK) en Houthoff.

8.

Indien het antwoord op de vorige vraag bevestigend is, waarom bent u van mening dat het een overheidstaak is om zich te bemoeien met de gang van zaken bij een bedrijf dat al jaren veel te zwaar gefinancierd is door *private equity*-partijen en in handen is van een de rijkste mensen van Nederland? Is dit een overheidstaak volgens u?

Antwoord

Bij allerlei kwesties waar veel werkgelegenheid op het spel staat beziet de staat of er een positieve rol gespeeld kan worden. Die rol is in de meest gevallen niet financieel van aard. Ook in niet-financiële zin kan soms net dat duwtje worden gegeven om private partijen, al dan niet met nieuwe investeerders, verantwoordelijkheid te laten nemen. Deze «stille diplomatie» vergt echter dat de staat zich goed voorbereidt en de casus geheel doorgrondt. In een zeer beperkt aantal gevallen aanvaardt de overheid

⁷ Kamerstuk 35 420, nr. 36

ook een financiële betrokkenheid. Die is dan – conform het afwegingskader – niet gericht op het behoud van aandeelhouderswaarde van individuele aandeelhouders, maar uitsluitend op het veilig stellen van werkgelegenheid (of andere publieke belangen) van levensvatbare ondernemingen. Daarbij is het uitgangspunt dat verschaffers van eigen en vreemd vermogen hun – veelal al door de markt aangegeven – bijdrage leveren door zogenaamde «bail-in». Daarmee worden omstandigheden als een (te) hoge schuldenlast onderdeel van de probleemanalyse en van de oplossingsrichtingen. Dat is in het geval van HEMA ook precies zo gebeurd.

9.

Ten slotte vragen de leden van de Fractie-Otten u welke adviseurs er door de regering zijn ingeschakeld bij het organiseren van de overheidssteun aan KLM. Welke kosten zijn hier mee gemoeid (nu en op termijn)?

Antwoord

Linklaters en ABN AMRO hebben ondersteuning geboden bij het organiseren van overheidssteun voor KLM. De totale kosten voor de adviseurs bedroegen € 1,55 miljoen inclusief BTW.